

2

Uluslararası *Mevlânâ* Sempozyumu Bildiriler

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	128228
Tas. No:	297.7 ULU-M

Birleşmiş Milletler
Eğitim, Bilim ve Kültür
Kurumu

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

2007
Mevlânâ Celâleddîn Rûmî
800. Doğum Yılı Dönümü

800th Anniversary of
the Birth of Rumi

Sempozyum tertip heyeti
Prof. Dr. Mahmut Erol Kılıç (Bşk.)
Celil Güngör
Ekrem Işın
Nuri Şimşekler
Tuğrul İnançer

Uluslararası *Mevlânâ* Sempozyumu Bildirileri

Cilt: 2

Motto Project yayını

İstanbul, Haziran 2010

ISBN 978-605-61104-0-5

Editörler

Mahmut Erol Kılıç

Celil Güngör

Mustafa Çiçekler

Katkıda bulunanlar

Bülent Katkak

Muttalip Görgülü

Berrin Öztürk

Nazan Özer

Ayla İlker

Mustafa İsmet Saraç

Asude Alkaylı Turgut

Nadir Aksu

Gülay Öztürk Kipmen

Yusuf Kot

Furkan Katkak

Berat Yıldız

Yücel Dağlı

Kitap tasarımı

Ersu Pekin

Baskıya hazırlayan

Kemal Kara

Yayımlayan

Motto Project, 2007

Mit İletişim ve Reklam Hizmetleri

Şehit Muhtar Cad. Tan Apt. No: 13 / 13

Taksim / İstanbul

Tel: (212) 250 12 02

Fax: (212) 250 12 64

www.mottoproject.com

yayinlar@mottoproject.com

Baskı

Mas Matbaacılık A.Ş.

Hamidiye Mahallesi,

Soğuksu Caddesi, No. 3

Kağıthane - İstanbul

Tel. 0212 294 10 00

Bu kitap, 8-12 Mayıs 2007 tarihinde Kültür ve Turizm Bakanlığı himayesinde ve Başbakanlık Tanıtma Fonu'nun katkılarıyla İstanbul ve Konya'da düzenlenen Uluslararası Mevlânâ Sempozyumu bildirilerini içermektedir.

Yazıların bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir.

Mesnevi tercüme ve şerhlerinin Türk kültüründeki yeri

Yakup Şafak | Türkiye

TÜRK-İSLÂM medeniyetinin yetiştirdiği en önemli şahsiyetlerden biri olan Mevlâna Celâleddin-i Rûmî, yaşamı sırasında ve ölümünden sonra pek çok kişi ve topluluğu etkilemiş büyük bir mütefekkir ve mutasavvıftır. Gerek İslâm coğrafyasında, gerekse dünyanın diğer yerlerinde Mevlâna kadar ilgiye, saygı ve sevgiye mazhar olan çok az kişi vardır.

Mevlâna, ünlü düşünürlerimizden Hilmi Ziya Ülken'in deyişiyle "Bin yıllık kültür tarihimizin en büyük simalarından biridir. Yalnız büyük bir şair, bir tarikat kurucusu, derin bir sûfi, etraflı bir âlim değil, aynı zamanda Anadolu'daki kültürümüzün unsurları arasında büyük bir kaynaşma ve birleşme temin eden derin bir ruh ve hamle adamıdır."¹

Türk edebiyatının büyük mütehasısı Fuad Köprülü, O'nun daha ilk dönemlerdeki etkileri hakkında, "Mevlâna'yı iyice bilmeden Anadolu'daki ilk Türk eserlerini anlama(nın) mümkün olamayacağı, ilmî bir gerçektir." der.²

Asırlarca çeşitli milletlerin aynı değerler etrafında oluşturdukları İslâm kültür ve medeniyetini yoğuran aslî ve en önemli unsurlardan biri, kuşkusuz tasavvuf düşüncesi olmuştur. İslâmın bir tür yorumu ve uygulanışı demek olan tasavvuf, yüzyıllar boyunca ilim, fikir, gönül ve sanat erbâbı tarafından yazılan nice değerli eserlerle anlatılmıştır. Allah, kâinat, insan üzerine fikirleri; fert ve cemiyetle ilgili konuları en güzel şekilde izah eden tasavvufî eserlerden biri de Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sidir.

¹ Hilmi Yacebaş, *Edebiyatımızda Mevlâna*, İst. , 1959, s. 10.

² Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, 4. bs. , Ankara, 1981, s. 231.

Mesnevî, 26 bin beyte yaklaşan 6 ciltlik âbidevî bir eserdir. Onda fert ve toplumu ilgilendiren hemen her türlü konu yer almaktadır. Mevlâna, bu büyük eserinde dinî ve ahlâkî vazifelerden devlet yönetimine, iş hayatından sağlığa, alışverişten savaşımlara, felsefe ve ilâhiyattan psikolojik ve sosyolojik analizlere, evrenin yaratılışından atomların yapısına kadar her çeşit mevzûyu en güzel yorumlarla, eşsiz benzetiş ve misallerle, en etkili ve ikna edici delillerle okuyucuya sunar; meseleleri son derece akıcı, sürükleyici, edebî bir üslûpla enine boyuna tahlil eder.

“Kur’an’ın özü” diye nitelendirilen, insan-ı kâmilî temsil eden ney’in feryâdıyla başlayan *Mesnevî*, baştan başa âyetler, hadisler, telmihler, hikâyeler, fıkralar, özdeyişlerle doludur. Anlatılan her hikâye ve fikra, konuya uygun, esprili ve iz bırakıcı niteliktedir. *Mesnevî*’yi ölümsüz kılan ve bugün dahi yerli ve yabancı geniş kitlelerin ilgisini büyük bir câzibeyle üstünde toplayan da, içerdiği fikirlerle ilâveten bu özellikleri olmuştur.

Nitekim hayatını, büyük ölçüde Mevlâna ve Mevlevîlik araştırmalarına adanmış olan Abdülbaki Gölpınarlı da “*Mesnevî*, baştan başa bir kültür âlemidir. Dünyaya eserleri arasında bu kitabın mümtaz bir mevkiî vardır; mistik eserlerle sûfiyâne şiirler arasındaysa bir benzeri yoktur.” demektedir.³

Birlik şuuru içerisinde Allah aşkını, Peygamber sevgisini, insana saygı ve hoşgörüyü gönüllere yerleştirmeyi hedefleyen Mevlâna, fikirlerini esas olarak *Mesnevî*’siyle kitlelere duyurmuş ve benimsetmiştir. Cumhuriyet döneminin büyük şairlerinden Yahya Kemal Beyatlı, bu etkiyi, “Medeniyetimiz, *Mesnevî* medeniyetiydi” sözüyle ifade etmiştir.⁴

Bütün yönleriyle bizim duygu ve düşünce dünyamıza kaynaklık etmiş, kültür hayatımızda kesin ve derin bir iz bırakmış olan *Mesnevî* hakkında Anadolu’daki çalışmalar erken dönemlerde başlamış; yazılmaya başlandığı andan itibaren âlimler, edipler, şairler kadar devlet adamları, esnaf ve halk tarafından da sevilmiş ve gittikçe artan bir ilgiyle benimsenmiştir. Bu değerli kitap, asırlarca kadın-erkek, yaşlı-genç her seviyeden insan tarafından okunmuş, Mesnevîhanlarca gerek tarikat mensuplarına gerekse halka anlatılmış, birçok âlim ve mutasavvıf tarafından tercüme ve şerhedilmiş, kendisinden birçok seçmeler yapılmış, konulara göre tasnif edilmiş, lügatleri hazırlanmış, eserlere, fikirlere, sanat ve edebiyat

³ Veled İzbudak, *Mesnevî (Tercümesi)* İst. , 1942 A. Gölpınarlı tarafından yazılmış olan mukaddime.

⁴ A. Hamdi Tanpınar, *Yahya Kemal*, 4. bs, İst. , 2001, s. 28-29.

ürünlerine ilham kaynağı olmuştur. Osmanlı döneminde Surûrî (öl. 1562), Şem'î (öl. 1600'den sonra), Ankaravî (öl. 1631), Yusuf Dede (öl. 1669), Nahîfî (öl. 1738), Şakir Mehmed (öl. 1836), Mehmed Murad (öl. 1847) *Mesnevî*'nin tamamını tercüme veya şerh etmeyi başarmışlardır. Surûrî'nin oldukça hacimli olan şerhi, Farsça; Yusuf Dede'nin Ankaravî'den özetleyerek yaptığı şerh, Arapça; diğerleri Türkçe'dir. Nahîfî ve Şâkir Mehmed'in eserleri, manzum tercümedir. Ayrıca XV.yüzyıl âlimlerinden Musannifek lâkaplı Alâaddin Ali'nin *Mesnevî*'nin tamamına Farsça manzum bir şerh veya nazîre yazdığını tespit etmiş bulunmaktayız. XVI. yüzyılın ünlü şârihi Sûdî'nin yazdığı Türkçe şerhin de *Mesnevî*'nin tamamına şâmil olduğu anlaşılmaktadır. Nüshalarına pek tesadüf edilmeyen bu şerhin 6. deftere ait bir bölümü, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nda bulunmaktadır. Bu nüsha üzerine hazırladığımız tanıtım yazısı, yakında neşredilecektir. *Mesnevî*'nin bir kısmının -özellikle birinci defterin- tercüme ve şerhini ihtiva eden daha pek çok eser yazılmıştır. Bunlardan da bilhassa eserleri basılmış olan Sarı Abdullah (öl.1660), İsmail Hakkî-i Bursevî (1724) ve Abidin Paşa (öl.1906)'yı zikretmeliyiz.

Bilindiği üzere Osmanlı edip ve aydınları, hikemî ve irfânî görüşlerini, estetik ve edebiyat telakkîlerini, kültürel birikimlerini en güzel şekilde sonraki nesillere, daha çok bu şerhler vasıtasıyla aktarmışlardır. Osmanlı sahasında üzerine en fazla şerh yazılan Farsça edebî eserler, çeşitli kaynakları tarayarak yaptığımız tespitlere ve gördükleri ilgi sırasına göre, Mevlâna'nın *Mesnevî*'si, Sadî'nin *Gülîstan*'ı, Attar'ın *Pendnâme*'si, Şebüsterî'nin *Gülşen-i râz*'ı, Sadî'nin diğer eseri *Bostan*'ı, Hâfız'ın *Divan*'ı, Câmî'nin *Bahâristan*'ı ve Irâkî'nin *Lemeât*'ıdır. Ayrıca Mevlâna, Şevket, Sâib, Örfî, Bîdil gibi diğer şairlerin muhtelif manzûmelerine birçok şerh yazılmış, özellikle zor anlaşılan yerler izah edilmiştir; ancak bunlar arasında Hafız Divanı şerhlerinin özel bir yeri ve önemi vardır.

Görüldüğü gibi zikredilenler arasında en fazla ilgi gören ve üzerine çalışma yapılan eserlerin birincisi *Mesnevî*, ikincisi *Gülîstan*'dır. *Gülîstan* üzerine Osmanlı döneminde yapılan çalışmaların sayısı, 24'tür. (Elbette bu sayı, taranacak başka kaynaklar ışığında değişebilir.) Diğer eserler üzerine yapılan çalışmalar ise çok daha azdır. Bendeniz on küsur kaynağı tarayarak *Mesnevî* üzerine çalışma yapanları tespit edip isimlerini yayınlamıştım.⁵ Söz konusu listeye göre *Mesnevî*

⁵ Yakup Şafak, "Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemlerinde Hz. Mevlâna ve Eserleri Üzerine Çalışma Yapanlar", *Konya'dan Dünya'ya Mevlâna ve Mevlevilik*, Konya, 2002, s. 249-268.

814 üzerine Osmanlı döneminde çalışma yapan müellif ve mütercim sayısı 61'dir. (XVI. yy 18, XVII-XVIII. yy 23, XIX. yy 20) Bu şahıslardan bazılarının, birden fazla çalışması olduğu düşünülürse, aradaki fark daha iyi anlaşılır.

Çoğunlukla tasavvufî anlayışın hâkim olduğu ya da ahlâk ve eğitimin ön plânda tutulduğu bu eserler sayesinde, öğrencilere veya okuyuculara toplumun ortak değerleri ve kültürel birikimi aktarılmakta, dil öğretimi geliştirilmekte, müşterek edebî zevkin oluşmasına büyük katkılarda bulunmaktadır. Bu vesileyle şunu da vurgulamalıyız ki her biri bir hazine kıymetinde olan bu değerli eserleri gün ışığına çıkarmak ve insanlığın hizmetine sunmak, öncelikle ev sahibi olarak bizlere düşen bir ödevdir. Gerek dünyada, gerek ülkemizde Mevlâna'ya ve eserlerine duyulan ilgi çığ gibi büyürken, üniversitelerimizde konuyla ilgili yeterli bölüm ve uzman bulunmayışı sebebiyle; yakın branşlarda ise -son yıllarda Mevlevîlik tarihi, kültürü ve sanatı üzerine yapılan çalışmalarda önemli artışlar görülmekle birlikte- özellikle dil probleminden dolayı, bu büyük hazine âtl bir şekilde durmaktadır. Takdir edersiniz ki böyle büyük çalışmalar, ciddî ve müstakil kurumlar olmadan, uluslar arasında işbirliği yapılmadan ve araştırmacılara imkân sağlanmadan gerçekleştirilemez.

XX. yüzyıla gelince, Cumhuriyetin ilânıyla birlikte bütün tarikatlar gibi Mevlevîlik de kaldırılmış (1925), Konya'daki Mevlâna Türbesi ve Dergâhı, mevcut eşyası ile birlikte müze olarak 1927 yılında hizmete açılmıştır. Böylelikle asırlarca sosyal ve kültürel hayatımızda kalıcı izler bırakmış olan Mevlevîlik tarihe mal olmuştur. Ancak Mevlâna'nın hayatı, eserleri ve fikirleri üzerine yapılan çalışmalar, bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de artarak devam etmektedir. Bu cümleden olarak XX. yüzyılın başından günümüze dek *Mesnevî*'ye tercüme ve şerh yazan ilim adamlarımız ve ediplerimiz arasında Veled Çelebi (öl.1953), Kenan Rufâî (öl.1950), Ahmed Avni Konuk (öl.1938), Tâhirü'l-Mevlevî (öl.1951), Muhlis Koner (öl.1962), Abdülbaki Gölpınarlı (öl.1982), Âmil Çelebioğlu (öl.1995), Şefik Can (öl.2005) ve Adnan Karaismailoğlu (d. 1957) zikre şayandır.

Adı geçen şahıslardan Kenan Rufâî'nin tercüme ve şerhi 1. deftere aittir. Şefik Can, Mevlâna adlı kitabında (s. 381) bu eser hakkında şunları söyler : "1950'de vefat eden, son devrin tanınmış Rufai şeyhlerinden Kenan Rufai Hazretlerinin *Mesnevî*'nin I. cildi için kaleme aldığı şerhi, şeyhin seçkin talebelerinden bir topluluk tarafından gözden geçirilerek *Şerhli Mesnevî-i Şerif* namı altında 1973 senesinde İstanbul'da neşredilmiştir." Eserin 2. baskısı 2000 yılında Kubbealtı Neşriyat tarafından yapılmıştır.

Ahmed Avni Konuk ve Abdülbaki Gölpınarlı, *Mesnevî*'yi baştan sona tercüme ve Şerh etmişlerdir. Çalışmasına Ankaravî metnini esas alan A. Konuk'un Őerhinin yazma nüshaları 34 defter halinde Mevlâna Müzesi Kütüphanesi'ndedir. Bu Şerh, Marmara Ün. İlâhiyat Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Mustafa Tahralı ve arkadaşları tarafından yeni harflerle yayınlanmaya başlanmış ve eserin birinci defterini teşkil eden ilk iki cilt, Gelenek Yayınları tarafından 2004 yılında neşredilmiştir. Eserin tamamının yayını, halen Kitabevi Neşriyat üstlenmiştir.

Mevlâna ve Mevlevilik araştırmalarında ülkemizin en önde gelen ismi, büyük ve velt âlim (kendine has farklı düşünceleriyle de tanınan) Abdülbaki Gölpınarlı'nın *Mesnevi ve Şerhi* isimli değerli çalışması, Milli Eğitim ve Kültür Bakanlıkları tarafından 6 cilt halinde, daha sonra İnkılâp Yayınevi tarafından üç cilt olarak birkaç defa basılmıştır. Merhum Gölpınarlı, çalışmasına Mevlâna Müzesi'nde sergilenen ve Kültür Bakanlığı tarafından tıpkıbasımı yapılan 677 tarihli nüshayı esas almıştır. (Bu Şerh, önemine binaen Farsça'ya da çevrilmiştir.)

Son devir kıymetli âlim, edip ve eğitimcilerinden, *Mesnevîhan Tâhirl-Mevlevî*'nin mr, *Mesnevî*'yi 5. defterin başlarına kadar Şerh etmeye yetmiştir ya da kendisi, orada bırakmıştır. Aslı Mevlâna Müzesi'nde bulunan bu değerli Şerh son olarak Őamil Yayınları tarafından 14 cilt halinde (eski baskıdan aynen) neşredilmiştir. Bu Şerhi, müellifin bir ara talebesi de olmuş bulunan ve ömrünü Mevlâna yoluna adanmış olan Şefik Can ikmal etmiştir. Dört cilt halindeki bu ilâve kısım da aynı yayınevi tarafından neşredilmiştir. Ayrıca Şefik Can'ın kendisi de *Mesnevî*'yi baştan sona tercüme edip konulara göre tasnif etmiş ve esere faydalı notlar eklemiştir. Daha sonra bu tercümeden yine konulara göre geniŐe bir seğme de yapmıştır. Gerek bu tercüme, gerekse seğme, Ötüken Neşriyat tarafından yayınlanmıştır.

Son Mevlevi postniŐinlerinden Veled Çelebi (İzbudak), *Mesnevî*'nin tamamını tercüme etmiş; Mevlâna Müzesi'ndeki 723 tarihli nüshaya dayanan bu tercüme, A. Gölpınarlı tarafından da gözden geğirilip kendisine ağıklamalar ilâve edilmiş ve Nicholson'ın neşrettiği *Mesnevî*'ye göre numaralandırılmıştır. Tercüme, Maarif Vekâleti tarafından birkaç kez basılmıştır. Son olarak eser, 2004 yılında Konya Büyükşehir Belediyesi tarafından güzel bir baskıyla, aynen yayınlanmıştır.

Merhum Prof. Dr. Âmil Çelebioğlu, *Mesnevî*'nin tamamına Şâmil olan Nahîfi tercümesini günümüz harflerine aktarmış, ayrıca eserin sadeleŐtirmesini yapmıştır. Kitap üç cilt halinde Sönmez Neşriyat tarafından yayınlanmıştır.

Konya Belediyesi başkanlarından, felsefe öğretimci Muhlis Kner de *Mesnevî*'nin muhtelif bahislerinden seğtiği pasajları tercüme ve Şerh yoluyla büyük-

çe bir eser meydana getirmiştir. Bir felsefeci gözüyle farklı bir açıdan kaleme alınmış olan eser, ilk olarak 1961 yılında Konya Belediyesi tarafından yayınlanmış, son yıllarda ikinci baskısı özel bir yayınevi tarafından yapılmıştır.

Mesnevî'nin en son tercümesi Prof. Dr. Adnan Karaismailoğlu tarafından gerçekleştirilmiştir. Mütercim, -A. Gölpınarlı gibi- çalışmasına Mevlâna Müzesi'ndeki 677 tarihli nüshayı esas almıştır. Eser, 2004 yılında Akçağ Yayınları'nca iki cilt halinde neşredilmiştir.

Cumhuriyet döneminde *Mesnevî*'yi -kısmen ve nazmen- tercüme eden şairler arasında da Feyzullah Sâcid Ülkü, M. Faruk Gürtunca, Abdullah Öztemiz Hacıtahiroğlu (d.1929), Feyzi Halıcı (d.1924) zikredilmelidir. Bugünlerde Ahmet Metin Şahin, *Mesnevî*'nin tamamını manzum olarak tercüme etmiş ve yayınlamıştır. Nihayet *Mesnevî*'nin aslını ve çeşitli dillerde tercümelerini, gerçekten güzel bir baskıyla neşretmekte olan Konya Büyükşehir Belediyesi'nin bu faaliyetini takdirle ve teşekkürle anmalıyız.

Görüldüğü üzere Hz. Mevlâna'nın ölümsüz şaheseri *Mesnevî*'ye duyulan ilgi -bütün dünyada olduğu gibi- ülkemizde de artarak sürmektedir. Temennimiz, bu çalışmaların akademik düzeylere daha fazla taşınması ve ilmî zeminini, hak ettiği ölçüde bulmasıdır.

Sonuç olarak geçmişte engin fikirleriyle İslâm dünyasında ve bilhassa Anadolu'da çok etkili olmuş olan Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, engin dehâsı, derin fikirleri, bütün herkesi kucaklayan sevgi ve hoşgörüsüyle 800 yıldır İslâmiyetin yüce değerlerini, irfanını, zarâfetini insanlık âlemine sunmaktadır. Haklı bir şöhritle, müslüman milletlerin asırlarca gönülünden sevgisini ve saygısını kazanmış olan Mevlâna, dün olduğu gibi bugün de sadece müslümanlara değil, adalet, barış ve huzur arayışında olan bütün insanlığa manevî rehberliğini eserleriyle, özellikle de eşsiz şaheseri *Mesnevî*'siyle sürdürmektedir.